

❦ דורש ציון ❦

פותחת בהסברת 'שול'י' -
 'שפול'י, ורק אחר כך מובאת
 דרשת רבי ברכיה: לְמִטָּה.
 בשוליים ובשיפוליים: תַּפְתָּה. 'כי
 עָרוּךְ מֵאֲתָמוּל תַּפְתָּה' (ישעיה
 ל,ג), תבערת גיהינם. ודרשו
 חז"ל שכל המתפתה ביצרו ייפול
 שם (עירובין יט ע"א): חֲלִיתָא. גיא
 (ראה תרגום יונתן ירמיה ז,לא):
 קַנְקִילִין. חדרים (ערוך ערך קנקל):
 טס. לוח שטוח, ובמהדורת בובר
 'טָנָא': על גְבוּי. עליו: תַּחְתָּיו.
 תחת התינוק. הצלם החלול היה
 מוסק מתוכו, והחום היה בוקע
 דרך הכירה שעל ראשו, וממית
 את התינוק הנתון על הטס
 המוחזק בשתי ידיו המונפות מעל
 ראשו של הצלם (ראה ילקוט שמעוני
 לירמיה רעז ובערוך ערך גיא): יְבַסֶּם.
 ימתק: נְהַמַּת בְּנִיָּהֶם. ולכן נקרא
 'הנום', בעוד הם צועקים לו
 ש'יִהְיֶה'. ונקרא 'תַּפְתָּה' גם על שם
 תיפוף התופים (ראה שם וברד"ק
 מלכים ב כג,): הָוָה פּוֹמְרָא וכו'.
 תרגום חופשי: כהן העבודה זרה היה
 תובע בשם הצלם מאדם בעל בנים
 שיקריב לו לפחות אחד מהם. אותו אדם
 היה עונה שכל אחד מבניו הגדולים
 עסוק במלאכתו (צורפות זהב וכסף,
 רעיית צאן ובקר) והם אינם ברשותו,
 ומציע לו שימתין עד שיבוא הקטן
 הלומד תורה בבית הספר. אמר הקב"ה,
 רשע, מכל בניך לא מצאת להפיל ביד
 עבודה זרה אלא זה שמקודש לשמי:
 מִן בְּגִין. מפני: רְעִיעַ. רע ורשע:

דָּבַר אַחַר, טְמֵאתָה בְּשׁוּלְיָהּ, כִּהְיִיא דְתַנּוּ,
 מְקוּם הָיָה לְמִטָּה מִירוּשָׁלַיִם תַּפְתָּה שְׁמוֹ.
 רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, עַל שֵׁם [א] תַּפְתָּה דְהָוָה
 בֵּיהּ. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, חֲלִיתָא דְבַר הַנּוּם,
 צָלָם חָלוּל הָיָה שָׁם, נָתוּן לְפָנִים מְשַׁבְּעָה
 קַנְקִילִין [ב] וְטַס שְׁלִנְחָשֶׁת בִּידוֹ, וְכִירָה
 הָיְתָה נְתוּנָה עַל גְבוּי, וְכָל מִי שְׁהָיָה
 מִקְרִיב סֵלֶת, פּוֹתְחִין לוֹ אֶחָד. תּוֹרִין וּבְנֵי
 יוֹנָה, פּוֹתְחִין לוֹ שְׁנַיִם. כָּבֶשׂ, פּוֹתְחִין לוֹ
 שְׁלֹשָׁה. אֵיל, פּוֹתְחִין לוֹ אַרְבָּעָה. יַעֲגֹל,
 פּוֹתְחִין לוֹ חֲמִשָּׁה. שׁוֹר, פּוֹתְחִין לוֹ שֵׁשָׁה.
 וְכָל מִי שְׁהָיָה מִקְרִיב בְּנוֹ, פּוֹתְחִין לוֹ
 שְׁבַעָה. וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְתוֹךְ טַס שְׁלִנְחָשֶׁת,
 וּמְסִיקִין אֶת הַכִּירָה תַּחְתָּיו, וְהָיוּ מְקַלְסִין
 לְפָנָיו וְאוֹמְרִין לוֹ, יַעֲרַב לָךְ וְיַבְסֶם לָךְ. וְכָל
 כָּךְ לְמָה, כִּדִּי שְׁלֵא יִשְׁמְעוּ נְהַמַּת בְּנֵיָהֶם
 וְיַחֲזְרוּ בָּהֶן. הָוָה פּוֹמְרָא אֲתֵי לְגַבִּי בַר נֶשׁ,
 אָמַר לִיָּהּ, מִן בְּגִין דְאָמַר לִי צָלָם פְּלוֹן,
 מְכָל בְּנֵיָא דְאִית לָךְ, לִית אֵת בְּעֵי לְקַרְבָּא
 חַד מִנִּיהוּ (בתמיהה. המו"ל). אָמַר לִיָּהּ, וְכִי
 בְרִשׁוּתֵי אַנּוּן. חַד בְּדַהַב, חַד בְּכֶסֶף, חַד
 בְּעֵנָא, חַד בְּבִקְרוּתָא. אָמַר לִיָּהּ, הַמֵּתֵן לִי,
 דְאִית לִי חַד זְעִיר בְּבֵית סַפְרָא, כִּד אֲתֵי,
 אֲנָא יְהִיב לִיָּהּ לָךְ. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ
 הוּא, רְעִיעַ, מְכָל בְּגִין דְאִית לָךְ, לָא הָוָה
 לָךְ לְהַפִּילוֹ לְעַבּוּדָה זָרָה, אֲלֵא זֶה שְׁמֵךְ לְשָׁמַי (בתמיהה. המו"ל).

[א] שם. או שום: [ב] קנקילין. י"ג קנקילין:

⊕ דורש ציון ⊕

לְמִטְרוֹנָה. משל לאשת מלך:
עָשִׂי לִי חֲמִין. חממי עבורי מים
לרחיצה: לְרִטָּא. גיגית עץ
לרחיצה (מוסף הערוך ערך לוטריא):
מִכָּל עֵצִים. מכל כלי עץ: אֲשֶׁר
יֵלְדָת לִי. שהקדשת אותם
לעבודתי: וְתִזְבְּחִים לָהֶם. לצלמי
עבודה זרה: נַחְתָּה לָּהּ לְנִסְיוֹנִין.
ירדה לה לניסיונות ולייסורים
(דרשת פְּלָאִים - נסיון תתבאר בפסקה
הבאה). היות ו'טמאתה בשוליה'
בעבודת המולך המתועבת, ו'לא
זָכְרָה אַחֲרֵיתָה' שלא שבה
בתשובה, התוצאה היא וְתִרְד
פְּלָאִים'. במהדורת בובר לא גרס
'אף על פי כן', וכן מסתבר:

לֹא פֶד דְּמַךְ וְכוּ'. תרגום חופשי:
כאשר נפטר רבי יוסי מִמְּלַחְיָא
הלכו רבי יוחנן וריש לקיש לגמילות
חסדים (לוויית המת), והלך עמהם רבי
יצחק פְּסָאָא. היה שם זקן אחד
שביקש לפתוח בהספד, ולא הניחו רבי
יצחק בטענה שאינו יכול לפתוח פיו
בפני אריות אלו (רבי יוחנן וריש
לקיש), אמנם רבי יוחנן הורה לאפשר
לו לפתוח בהספד, לפי שהוא מבוגר
וישתבח בכך בפני בני מקומו. פתח
ודרש, מצינו שסילוקן של צדיקים וכו'.
ברכו רבי יצחק ושיבח את הספדו, ורבי
יוחנן אמר לרבי יצחק שאם היה מונעו
מלהספיד היו מפסידים מרגלית זו:
וְלֹא שִׁבְקָנִיָּה. כל הנוכחים שם:
מֵאָה תּוֹכָחוֹת חָסֵר שְׁתִּים. צ"ח
קללות מנויות בתוכחה שבפרשת
כי תבוא: וְהִפְלֵא. הרי פלא אחד:

רַבִּי יוֹדֵן בְּרַבִּי סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי לְוִי בֶן
פְּרִטָּא, לְמִטְרוֹנָה שְׁאָמַר לָהּ אוֹהֲבָהּ, עָשִׂי
לִי חֲמִין, וְנִטְלָה לְרִטָּא שְׁלִמְלָךְ וְעָשְׂתָה
לוֹ חֲמִין. אָמַר לָהּ הַמְּלָךְ, מִכָּל עֵצִים שְׁיִישׁ
לִיךְ בְּבֵית זָה, לֹא הָיָה לִיךְ לַעֲשׂוֹת חֲמִין
לְאוֹהֲבֶךָ אֵלָּא בְּלִרְטָא שְׁלִי (בתמיהה.
המו"ל). כִּף אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאוֹתוֹ
רְשָׁע, מִכָּל בָּנִים שְׁיִישׁ לָךְ, לֹא הָיָה לָךְ
לְהַפִּילוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה אֵלָּא זֶה שְׁמִקְדָּשׁ
לְשָׁמַי (בתמיהה. המו"ל). הָדָא הוּא דְכַתְּיב,
וְתִקְחִי אֶת בְּנִיךָ [וְאֵת בְּנוֹתֶיךָ אֲשֶׁר יֵלְדָת
לִי, וְתִזְבְּחִים לָהֶם לְאֹכֹל] וגו' (יחזקאל ט"ז, כ'). אֵף
עַל פִּי כֵן, וְתִרְד פְּלָאִים (איכה א', ט'), נַחְתָּה
לָהּ לְנִסְיוֹנִין:

לֹא פֶד דְּמַךְ רַבִּי יוֹסִי מִמְּלַחְיָא [א], סְלִיק
רַבִּי יוֹחָנָן וְרִישׁ לְקִישׁ לְגַמְלוֹת
חֲסִידָא, וְסְלִיק עִמָּהוֹן רַבִּי יִצְחָק פְּסָאָא.
וְהָוָה תַּמָּן חַד סַב בַּעֲי לְמִיעַל וּמִפְתַּח
עֲלוּי, וְלֹא שִׁבְקָנִיָּה. אָמַר לִיָּהּ רַבִּי יִצְחָק
פְּסָאָא, קָדָם אֲלִין אַרְיוֹתָא דְאוֹרִיתָא אֵת
פְּתַח פְּמָךְ (בתמיהה. המו"ל). אָמַר לָהּ רַבִּי
יוֹחָנָן, שִׁבְקָנִיָּה, דְּהוּא גָבַר סַב, יִיעוֹל [ב]
וְיִשְׁתַּבַּח בְּאַתְרֵיהּ. עָאֵל וּפְתַח וְאָמַר, מְצִינוּ
שְׁסִלּוֹקָן שְׁלִצְדִיקִים קָשָׁה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִמֵּאָה תּוֹכָחוֹת חָסֵר שְׁתִּים שְׁבִמְשִׁנָּה תּוֹרָה, וּמְחַרְבֵּן
בֵּית הַמְּקַדָּשׁ. בְּתוֹכָחוֹת פְּתִיב, וְהִפְלֵא יִי אֵת מִכְתָּךְ (דברים כ"ח, ג').

מִכְתָּיו

[א] מִמְּלַחְיָא. י"ג מִמְּלַחְיָא: [ב] יִיעוֹל. או יִיעוֹל:

❦ דורש ציון ❦

נְגַאֲלוּ. התלכלכו [וראה מה שכתב ר"י צובירי לגבי ניקוד 'שָׁבְחוּ גְאוּלַיִם' שבברכת אמת ויציב (סידור כנסת הגדולה עם פירוש אמ"ת ויצי"ב, ח"א, ת"א ה'תשל"ו, עמ' קב), וכך היה מקפיד עמנו הישיש ר' יוסף צאלח הזהב נע"ג]: חֲגֵרִין. נכי רגליים. במהדורת בובר הגרסה 'מי יתן לנו אותו מקום שְׁהָרְגוּ לזכרְהָה', כלומר מי יוליכנו לאותו מקום: ונִפְרָס. נתגולל דרך צער: בְּלֹא יוֹכְלוּ יִגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם. בדמו של זכריה, כביטוי לבקשת מחילה. [ופשטיה דקרא שהיוצאים לרחובות ירושלים בשעת המצור היו אחוזי תדהמה והלם מריבוי ההרוגים עד שנעו כעיוורים בחוצות (ראה דברים כח, כט), והתלכלכו מדמם עד שהרואים אותם לא יכלו לגעת בלבושיהם המוכתמים, ואף קראו לעומתם 'סורו טמא':

יח פֶּתַר קָרָא. פירש הפסוק: שִׁיפֹן בְּרוּמִיהוֹן. זקופות בקומתן [ובערוך (ערך שף) הגרסה 'שִׁיפֹן כְּרֻמְחִין', זקופות עצמן כרמחים, וראה להלן ד"ה נועצה ברומח]: מְשִׁקְרוֹת אֶת עֵינֵיהֶן בְּסִקְרָא. צובעות בצבע אדום בולט: קלורית. משחה רפואית לעיניים: אַרוּכָה. גבוהה: טָפָה. צפה, מוגבהת: קרקוסין עבים. נעליים בעלות סוליות עבות, להגביה קומתה [ובמדרש הגדול ריש מצורע גרס 'קַרְדִּיקוֹן' (או: 'קַרְדִּיקוֹן')]: צוֹרֵת דְּרָקוֹן. נחש, מסמלי עבודה זרה. 'עֶפְסָ' הוא ארס נחש הנקרא כך על שם שאינו מטילו אלא על ידי כעס [רש"י שבת סב ע"ב. 'עֶפְסָ' הוא

לָנוּ אוֹתוֹ מְקוֹם שְׁהָרְגוּ אֶת זְכַרְיָה, שְׁנִילָךְ וּנְחַבְקָנוּ וְנִשְׁקָנוּ, לְקַיִם מַה שְּׁנֵאמַר נָעוּ עוֹרִים בַּחוּצוֹת נְגַאֲלוּ בְּדָם. חֲגֵרִין שְׁבָהֶם מַה הָיוּ אוֹמְרִין, מִי יִרְאֶה לָנוּ אֶת הַדָּם שֶׁל־זְכַרְיָה, שְׁנִילָךְ וּנְפָרָס בָּהּ, לְקַיִם מַה שְּׁנֵאמַר בְּלֹא יוֹכְלוּ יִגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם (סז):

יח סורו טמא קראו למו (איכה ד, ט"ו) - רבי חנינא פֶּתַר קָרָא בְּבִנּוֹת צִיּוֹן, הָדָא הוּא דְּכַתִּיב וַיֹּאמֶר יי, יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה נְטוּיוֹת גְּרוֹן וְגו' (ישעיה ג, ט"ז) - הוֹיִן שִׁיפֹן בְּרוּמִיהוֹן, וּמַהֲלִכֵן בְּגִסּוֹת הָרוּחַ. וַתִּלְכְּנָה נְטוּיוֹת גְּרוֹן - כְּשֶׁהִיְתָה אַחַת מֵהֶן לוֹבֶשֶׁת אֶת תְּכֵשִׁיטָהּ, הִיְתָה מִטָּה מִכָּאן וּלְכָאן אֶת גְּרוֹנָהּ בְּשִׁבִיל לְהִרְאוֹת אֶת תְּכֵשִׁיטָהּ. וּמִשְׁקְרוֹת עֵינַיִם (סז) - רַבִּי אַסִּי דְּקַסְרִין אָמַר, שְׁהָיוּ מְשִׁקְרוֹת אֶת עֵינֵיהֶן בְּסִקְרָא. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ אָמַר, בְּקִלּוֹרִית אֲדָמָה. הָלוֹךְ וְטָפוֹף תִּלְכְּנָה (סז) - כְּשֶׁהִיְתָה אַחַת מֵהֶן אַרוּכָה, הִיְתָה מְבִיָּאָה שְׁתֵּי קְצָרוֹת, אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן, כְּדִי שְׁתִּרְאֶה טָפָה עַל גְּבִיָּהּ. וּכְשֶׁהִיְתָה אַחַת מֵהֶן קְצָרָה, הִיְתָה לוֹבֶשֶׁת קַרְקוּסִין [א] עָבִים, כְּדִי שְׁתִּרְאֶה אַרוּכָה. וּבְרַגְלֵיהֶם תַּעֲפִסְנָה (סז) - רַבִּי יוֹסִי אָמַר, שְׁהִיְתָה צָרָה צוֹרֵת דְּרָקוֹן עַל מִנְעָלֶיהָ. וְרַבִּינָן אָמְרִין [ב], שְׁהִיְתָה מְבִיָּאָה

[א] קרקוסין. "ג קרקוסין: [ב] אמרין. י"ג אמרין:

⊗ דורש ציון ⊗

צמיד עגול, הדומה בצורתו לנחש הכרוך על עקבו (יש גם דמיון לשוני של אותיות עוקבות במלים עכנא - עכסא). ומכאן לארס הנחש ולחילוף עכס - פּעס]: זָפַק. כיס הנמצא בוּוּשט בו מתרככים גרעיני התבואה, שהתרנגולת בולעת בשלמותם, לפני כניסתם לעיכול בקרקבן, ובלשון התורה 'מרא'ה' (ויקרא א, טז): אֶפְרָסִמוֹן. בושם יקר שהופק מעץ הגדל באזור עין גדי, 'צרי' או 'נָטָף' בלשון התורה, 'קָטָף' בלשון חכמים: מִפְּעֵפֶע. מתפשט, חודר לעומק (רש"י חולין צו ע"א), ומגרה אותם לדבר עבירה: עֲכָנָא. נחש: עַד שְׁלֵא. כדי שלא: וְנִדְעָה. ראה בראשית יט, ה: דּוּכּוּסָא. דוכוס, שר צבא (מוסף הערוך ערך דכוס): קְרוּנִין. מרכבה: אֶמְרָה וכו'. כל אחת מבנות ציון הללו לירמיה, נראה עצת מי תתקיים, שלנו או של ה' כפי שבאה לידי ביטוי בנבואות הזעם שלך: אֶפְרָפּוּס. שר פרשים (מוסף הערוך ערך דכוס): אֶסְטְרוּטוּלִיס. מצביא עליון (שם): מִשְׁפָּחוֹת, שְׁפָחוֹת. לדעות אלו יש לקרוא 'יִשְׁפָח' כאלו היא כתובה בשיבולת ימין 'יִשְׁפָח': מְכַדְנִיּוֹת. אסורות באזיקים (ערוך השלם ערך כדן. וראה לעיל עמ' קכג):

זָפַק שְׁלִיתְרַנְגוּל, וּמִמְלָאָה אוֹתוֹ אֶפְרָסִמוֹן, וְנוֹתַנְתָּ אוֹתוֹ בֵּין עֵקְבָהּ לְמִנְעָלָהּ. וּכְשֶׁהִיְתָה רוֹאָה פֶת שְׁלִיבְחוּרִים, הִיְתָה דוֹפְקֶת עָלָיו, וְהָיָה אוֹתוֹ הָרִיחַ מִפְּעֵפֶע בְּהֵן כְּאֶרֶס הַזֶּה שֶׁל־עֲכָנָא. וְהָיָה יִרְמְיָה אוֹמֵר לָהֶם, עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אוֹיְבִים. אָמְרוּ לוֹ, אִם יָבוֹאוּ אוֹיְבִים עָלֵינוּ, מָה הֵן יְכוּלִין לַעֲשׂוֹת לָנוּ, הֲדָא הוּא דְכִתִּיב הָאֲמָרִים יְמַהֵר יְחִישָׁה מִעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאָה, וְתִקְרַב וְתִבְוָאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנִדְעָה (שם ט, י"ט). דּוּכּוּסָא רוֹאָה אוֹתִי וְנוֹטְלִנִי וּמוֹשִׁיבִנִי עִמּוֹ בְּקְרוּנִין. אֶמְרָה לְיִרְמְיָה, גִּדַע מֵאֵן הִיא קִימָא אוֹ דִילָן אוֹ דִילִיָה. וְכִיּוֹן שְׁגָרְמוּ עֲוֹנוֹת וּבָאוּ שׁוֹנְאִיָהוּ, הָיוּ מִתְקַשְׁטוֹת וְיוֹצְאוֹת לְפָנֵיהֶם פְּזֹנוֹת. דּוּכּוּסָא רוֹאָה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ, אֶפְרָפּוּס רוֹאָה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ, אֶסְטְרוּטוּלִיס רוֹאָה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ, וּמוֹשִׁיבָה עִמּוֹ בְּקְרוּנִין. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְלֹא קִימָא דִידי וְקִימָא דִילָהוֹן (בתמיהה. המו"ל). מָה עָשָׂה. וְשִׁפַּח אֲדָנִי קְדַקְדַּ בְּנוֹת צִיּוֹן (שם ג, י"ז) - רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, הִלְקָה אוֹתָן בְּצַרְעַת, הֵא מָה דְאֵתְאֵמַר וְלִשְׂאֵת וְלִסְפַּחַת וְלִבְהָרַת (ויקרא י"ד, כ"ו). רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, הֵעֲלָה עַל רְאִשֵׁיהֶם מִשְׁפָּחוֹת שְׁלִי-כְנִים. וְרַבִּי חֲזִיָא בַר אֲבָא אָמַר, עֲשָׂאן שְׁפָחוֹת מְכַדְנִיּוֹת. מָהוּ מְכַדְנִיּוֹת, אֲמָהוּן מִשְׁעַבְדָּן. רַבִּי בְּרַכְיָה וְחַלְפִי בַר זְבִיד בְּשֵׁם רַבִּי

⊗ דורש ציון ⊗

וְשָׁפַח, וְשָׁפַע. בחילופי אותיות הגרון חי"ת עם עי"ן, שהיו שופעות דם: לשמור זרע קדש. נוטריקון 'שפח' - שִׁמְר מְשַׁפְּחוֹת (פסיקתא דרב כהנא 'ותאמר ציון' פסקה ז, מדרש הגדול ריש מצורע): מִן הַצְרַעַת. לכן לדעה זו אין לפרש 'וְשָׁפַח' מלשון ספחת, אלא כמו 'וְשָׁפַע': פָּתְהוּ. כמו 'פִּתְחוּ' (שבת סב ע"ב), בחילוף אותיות הגרון ה"א וחי"ת, הדומות גם בצורתן (ראה מנחות כט ע"ב): הַשְּׁלֹטוֹן. שר צבא: נוֹעֲצָה בְרַמְחָה. מידה כנגד מידה, ראה גרסת הערוך לעיל ד"ה שִׁיפֵן בְּרוּמִיָּהוֹן: וּמִפְסָקְתָּן. דרש 'וְשָׁפַח' כמו 'וְשָׁפַח' (וראה לעיל פרק ג אות ת): סִירוֹן. ביונית המשמעות היא סחיבה והשלכה (מוסף הערוך ערך סורין), וניתן לפרשו אף בארמית מלשון סרחון וכאשה [תרגום 'וכאש' (שמות ז, יח), 'ויסר']: נִצּוּ. לפירוש ראשון מלשון נאצה ולפירוש שני לשון מצה ומריבה: גָּלוּ. 'נָעוּ': יט פָּנִי. זעף, כי בפנים ייראה [ראב"ע. וכמו 'וְנִתְּתִי פָנִי' (ויקרא יז), שמתורגם 'וְנִתְּתִי רִגְזִי']: הַחֲלִיקָן וכו'. פיזרם לקבוצות ולחלקים קטנים, כמאה או כמאתיים בכל מקום, בעוד שבירושלים היו בריבוי עצום (ראה לעיל א, ב): דִּתְּמֵן צְוּחִין לְמֵאתָן, מֵאתָן. בכבל קוראים למקומות 'מאתן' (ריבוי של 'מאתא', מקום) כאותיות המספר מאתיים ('מאתן'), והרי רמוז בתיבת 'מקום' גם המספר המרבי של תושביו היהודיים. במהדורת בובר הגרסה: 'פָּנִי יִי חֲלָקִים' - פניו היו מחלקים ממאה למאה ומאתים למאתים, אית אתרא דצווחין למיתה מתן, ע"כ. ונראה שהכוונה היא להחלקה, הכחדה והשמדה של קבוצות שלמות [המחליק בְּצָלִים' (משנה פאה ג, ג) - החותך (פירוש המשנה לרמב"ם, תרגום ר"י קאפח)], כביטוי לכעס ה' פְּבִיכּוֹל (פָּנִיו), כאשר הדרשה מבוססת על הדמיון הצורני של לשון 'מוֹתָא' (מוות) ו'מוֹתְנָא' (דבר, מגיפה) עם המספר 'מאתן' (מאתים):

אִיִּסִי, מֵהוּ וְשָׁפַח, וְשָׁפַע, כְּדִי לְשֹׁמֵר זֶרַע
 קָדֵשׁ שְׁלֹא יִתְעָרֵב בְּעַמֵּי הָאָרְצוֹת. אָמַר
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יוֹדַע אֲנִי שְׂאִין הָאֲמוֹת
 בְּדִלּוֹן מִן הַצְרַעַת. מֵה עָשָׂה. וַיִּפְתְּחוּ
 יַעֲרָה (ישעיה סט) - רָמַז הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 לְמַעַיְנָם, וְהָיָה מוֹצִיא דָם, עַד שְׂמִמְלֵא כָּל
 הַקְרוֹנִין. וְהָיָה אוֹתוֹ הַשְּׁלֹטוֹן נוֹעֲצָה
 בְּרַמְחָה, וְנוֹתְנָה לְפָנֵי קְרוֹנִין. וְהָיְתָה קְרוֹנִין
 עוֹבְרַת עֲלֵיהֶן וּמִפְסָקְתָּן. הוּא שִׁירְמִיָּה
 אוֹמֵר, סוּרוּ טָמֵא קְרָאוּ לָמוּ, סוּרוּ סוּרוּ
 אֶל תִּגְעוּ (איכה ד, ט"ו) - רַבִּי אֲבָא אָמַר,
 לְשׁוֹן [א] יִנְנִי הוּא, סִירוֹן סִירוֹן. כִּי נִצּוּ גַם
 נָעוּ (סז) - רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל,
 עַד שֶׁנֶּאֱצוּ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְרַבִּי
 סִימוֹן אָמַר, לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁנֶּעֱשׂוּ
 בְּעֵלֵי מִצּוֹת [ב] לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

יט פָּנִי יִי חֲלָקִים (איכה ד, ט"ו) - הַחֲלִיקָן.
 מִן מֵאָה מֵאָה, מִן מֵאֲתַיִם מֵאֲתַיִם.
 דִּתְּמֵן צְוּחִין לְמֵאתָן, מֵאתָן:

[א] לְשׁוֹן. "ג לְשׁוֹן: [ב] מִצּוֹת. "ג מִצּוֹת:

❦ דורש ציון ❦

סרפינוס. צריך לומר 'סלפנגס', תרועת חצוצרה בלטינית: טירונין. שרים (ערוך ערך טרן): אבני בלסטרוס. אבני קלע גדולות הנורות ממכונה כדי לשבור את החומה: כבשים. בשיכולת ימין, סוללות עפר העולות אל החומה. ולמפרשים שהוא איל מלחמה לנגח החומה, יש לקרוא בשיכולת שמאל: וְהָיָה לָהֶם פְּקָסִים שְׂוֹא. תושבי ירושלים לא חששו ממהלכיו של נבוכדנצר, בשל הבטחות נביאי השקר: שְׁהִיא נְדַרְשֶׁת שְׁבַעַה מְשַׁבְּעָה. מ"ט פנים לטהר ומ"ט פנים לטמא, ככתוב 'אמרות יי אמרות טהרות וכו' מְזַקֵּק שְׁבַעַתִּים' (תהלים יב, ז): ומקסם עליכם שְׁבַעַה מְשַׁבְּעָה. כמפורט לעיל: [א] קלקל בְּחָצִים. [ב] זָרַע זְרִיעוֹת. [ג] וְנָטַע נְטִיעוֹת. [ד] הדליק גְּרוֹת. [ה] ופָּנְסִים. [ו] שָׁאַל בְּתַרְפִּים. [ז] רָאָה בְּפֶגֶד. והכוונה שמכל סוג של קסם וְנַחֲשׁ עֲשָׂה את כל המעשים האפשריים: שְׁבַעַי שְׁבַעוֹת. נדרש כמו 'שְׁבַעַה שְׁבַעַת' (דברים טז, ט): חֲתַן הַמְּלִךְ וכו'. אביו יהוידע הכהן הגדול היה חתן המלך יהורם (דברי הימים ב כב, יא): בְּמִצּוֹת הַמְּלִךְ. יואש: הֵיכַן הֲרִגוּ יִשְׂרָאֵל אֶת זְכַרְיָה וכו'. עניין זה הובא לעיל (פתיחתא ה) בקצרה וראה גם להלן פרשה ב פסקה ד ופרשה ד פסקה טז:

(ויקרא י"ג, י"ג), בְּרַם הֲכָא כִּי דָמָה בְּתוֹכָהּ הָיָה (יחזקאל כ"ד, ז). וְכָל כֶּף לָמָּה, לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנֶקֶם נֶקֶם (שם פסוק ח). רַבִּי יוֹדֵן שָׁאַל לְרַבִּי אַחָא, הֵיכַן

סרפינוס. לְשׁוֹם כְּרִים עַל שְׁעָרִים (סז) - טִירוֹנִין. לְשַׁפֵּךְ סִלְלָה (סז) - אַבְנֵי בְּלִסְטְרוֹס^[א]. לְבַנּוֹת דֵּיק (סז) - כְּבָשִׂים. (וכלם) וְהָיָה לָהֶם פְּקָסִים שְׂוֹא בְּעֵינֵיהֶם (סז פסוק כ"ח). שְׁבַעַי שְׁבַעוֹת לָהֶם (סז) - אָמַר יְחִזְקָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, אֱלוֹ זְכִיתֶם, הֵייתֶם קוֹרְאִין בְּתוֹרָה, שְׁהִיא נְדַרְשֶׁת שְׁבַעַה מְשַׁבְּעָה. וְעַכְשָׁיו שְׂלָא זְכִיתֶם, הֲרִי נְבוּכַדְנֶצַּר בָּא וּמְקַסִּים עֲלֵיכֶם שְׁבַעַה מְשַׁבְּעָה, הָדָא הוּא דְכַתִּיב, שְׁבַעַי שְׁבַעוֹת לָהֶם. וְהוּא מְזַכֵּיר עֲוֹן לְהַתְּפֵשׁ (סז), זֶה עֲוֹנוֹ שְׁלִזְכַּרְיָה, הָדָא הוּא דְכַתִּיב, וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבְשָׂה אֶת זְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן, וַיַּעֲמֵד מֵעַל לָעַם (דס"ג כ"ה, כ). וְכִי מֵעַל רָאִשֵׁי הָעָם הָיָה, דְּאִתְאַמַּר [ב] מֵעַל לָעַם. אֵלָּא שְׁרָאָה עֲצֻמוֹ גְּבַהַּ מִכָּל הָעָם, חֲתַן הַמְּלִךְ וְכֵהֵן גָּדוֹל וְנָבִיא וְדִין. הַתְּחִיל מְדַבֵּר גְּדוּלוֹת, הָדָא הוּא דְכַתִּיב, וַיֹּאמֶר לָהֶם, פֹּה אָמַר הָאֱלֹהִים, לָמָּה אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת מִצְוֹת יי וְלֹא תַצְלִיחוּ, כִּי עֲזַבְתֶּם אֶת יי וַיַּעֲזֹב אֶתְכֶם (סז), וַיִּקְשְׁרוּ עֲלָיו וַיִּרְגְּמֵהוּ אֲבָן [בְּמִצּוֹת הַמְּלִךְ בְּחֶצֶר בֵּית יי] (שם פסוק כ"א), וְלֹא נִהְגוּ בְּדָמוֹ לֹא פָּדָם הַצְּבִי וְלֹא פָּדָם הָאֵיל דְכַתִּיב וְשַׁפֵּךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בְּעַפְרָ

[א] בְּלִסְטְרוֹס. או בְּלִסְטְרוֹס: [ב] דְּאִתְאַמַּר. י"ג דְּאִתְאַמַּר:

❦ דורש ציון ❦

וְיִוֹם הַשְּׁבִיט וְיִוֹם הַכַּפּוּרִים הָיָה. לגרסת המדרש כתב 'מתנות כהונה' שהן נחשבות כעבירה אחת (וצריך עיון, שהרי בשני איסורים הבאים כאחד איסור חל על איסור, ראה רמב"ם איסורי ביאה יז,ח). אמנם בירושלמי תענית ד,ה לא גרס 'וְחָלְלוּ אֶת הַשֵּׁם' וממילא ניתן להחשיבן כשתי עבירות, כפי שנמנו גם הריגת 'פֶּהֶן וְנָבִיא וְדִין' כעבירות שונות: וְכִיּוֹן שְׁעָלָה וְכו'. תרגום חופשי: וכיון שכבש נבוזראדן את המקדש ראה את דמו של זכריה תוסס על הארץ, לשאלתו הסבירו לו (הכוהנים ושאר הנוכחים במקדש) שזה דם קרבנות פרים ואילים וכבשים שנשחטו שם. שלח להביא דם זבחים ולא היה דומה לדם זה. הזהירם שאם לא יאמרו לו את האמת יסרוק את בשרם במסרקות של ברזל, ואז סיפרו לו שזהו דם נביא שהיה מוכיח את בני ירושלים, והם קמו עליו והרגוהו, וזה כמה שנים שלא נח דמו. אמר להם נבוזראדן שהוא יפייס את ההרוג ויפסיק את תסיסת דמו. הביא לשם את חכמי הסנהדרין הגדולה והקטנה ושחטם עד שהגיע דמם לדמו של זכריה, ועדיין היה הדם תוסס, וכן היה בדם בחורים ובתולות ובדם תינוקות של בית רבן ובדם שמונים אלף פרחי כהונה. אמר נבוזראדן כלפי דמו של זכריה, 'טובים שבהם איבדתי, האם נוח לך שאכלה את כולם', ומיד נח הדם. וזה שגרם לנבוזראדן להרהר בתשובה על הדם הרב ששפך, עד שברח והתגייר לאחר שציווה את רכושו לבני ביתו: תוֹסֵס. רותח ועולה (גיטין נו ע"ב): דִּהְנָהוּ אֲנָשִׁי. שלכם, וכינה דרך כבוד:

סְנֵהֲדָרֵי גְדוּלָה וְקִטְנָה. של שבעים ואחד ושל עשרים ושלושה דיינים:

הָרְגוּ יִשְׂרָאֵל אֶת זְכַרְיָה, בַּעֲזָרַת נָשִׁים אוּ בַּעֲזָרַת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ, לֹא בַּעֲזָרַת נָשִׁים וְלֹא בַּעֲזָרַת יִשְׂרָאֵל, אֲלֵא בַּעֲזָרַת פְּהֵנִים. וְלֹא נִהְגוּ בְּדַמּוֹ לֹא פְּדָם הַצְּבִי וְלֹא פְּדָם הָאֵיל, דְּכָתִיב בֵּיהּ וְשַׁפַּךְ אֶת דָּמוֹ וְכָסְהוּ בַּעֲפָר, וּבֵרַם הֶכָא עַל צַחִיחַ סָלַע [שְׁמַתְהוּ, לֹא שְׁפַכְתְּהוּ עַל הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עֶפְר] (סס פסוק ז'). כָּל כֶּךָ לָמָּה, לְהַעֲלוֹת חֲמָה לְנַקְמָה וְנַקְמָה. נָתַתִּי אֶת דָּמָה עַל צַחִיחַ סָלַע [לְבִלְתִּי הַפְּסוֹת] (סס פסוק ט) - שְׁבַע עֵבְרוֹת עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. הָרְגוּ פֶּהֶן וְנָבִיא וְדִין, וְשַׁכְּחוּ דָם נָקִי, וְחָלְלוּ אֶת הַשֵּׁם, וְטָמְאוּ אֶת הָעֶזְרָה, וְיִוֹם הַשְּׁבִיט וְיִוֹם הַכַּפּוּרִים הָיָה. וְכִיּוֹן שְׁעָלָה נְבוּזְרָאֲדָן, הִתְחִיל הַדָּם תוֹסֵס. אָמַר לָהֶם, מַה טְבוֹ שְׁלֵדָם זֶה. אָמְרוּ לוֹ, דָּם פְּרִים וְאֵילִים וְכַבָּשִׁים שְׁהֵיִינוּ שׁוֹחֲטִין. מִיָּד שְׁלַח וְאִיתִי דְּמֵי זְבָחִים, וְלֹא אֲדַמּוּ לֵיהּ. אָמַר לָהּ, אֵין אֲמַרִיתוּ, מוּטָב. וְאִם לָאוּ, סְרִיקְנָא לְבִשְׂרֵיהּ דִּהְנָהוּ אֲנָשִׁי בְּמַסְרְקֵי דְפִרְזָלָא. אֲמַרִי לֵיהּ, מַאי גִימָא לָךְ, נְבִיאָא [א] הָוָה דִּהְוָה מוֹכַח לָן, קָמְנָן [ב] עָלֵיהּ וְקִטְלָנִיהּ, וְהָא פְּמָה שְׁנֵי דְלָא גֵיִיח דְּמִיהּ. אָמַר לָהּ, אֲנָא מְפִיסְנָא לֵיהּ. אִיתִי קָמִיהּ סְנֵהֲדָרֵי גְדוּלָה [ג] וְסְנֵהֲדָרֵי קִטְנָה וְקִטְלָנְהוֹן, עַד

[א] נְבִיאָא. אוּ נְבִיאָא: [ב] קָמְנָן. אוּ קָמְנָן: [ג] סְנֵהֲדָרֵי גְדוּלָה. אוּ גְדוּלָה:

⊕ דורש ציון ⊕

פְּרָצוּ. הגדר, והרבו שפיכות דמים (רש"י): פְּרָחִי כְּהֶנָּה. כוהנים צעירים שהגיעו לכלל שירות (תמיד כז ע"א): אָמַר, זְכָרְיָה. אמר נבוזראדן כלפי דמו של זכריה: הָהוּא גְּבָרָא. הוא עצמו, וכינה דרך כבוד: פְּרַדְשָׁנָא. מתנה ביוונית (כובר), שטר המסדיר את חלוקת רכושו בין בני משפחתו: וְאֶגְיֵר. ראה להלן ה,ה: וַיִּנְאֵץ הַשָּׁקֵד. חוזר לדרוש פסוקי קהלת עליהם נסובה פתיחתא זו: מִקָּל שָׁקֵד. תרגם יונתן מ'לָךְ מוֹחִי לְאַבְאָשָׁא' (ממהר להרע), ונראה שהוא על שם מטהו ושרביטו: עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם. פרי השקד המר ראוי להיאכל בקטנותו דווקא (ראה משנה מעשרות א,ד וחולין א,ו), בקליפתו, שבועות ספורים אחר פריחת העץ (פרופ' יהודה פליקס, עצי פרי למיניהם - צמחי התנ"ך וחז"ל, הוצאת ראובן מס, ירושלים ה'תשנ"ד, עמ' 146): וַיִּסְתַּבֵּל הַחֲגָב. שהוצרכו לסבלו בכתף ולהרימו פעם אחר פעם, ו'הַחֲגָב' כמו 'הַעֲגָב' בחילוף אחה"ע, לשון גנאי (מתנות כהונה, וראה מגילה כה ע"ב): רומייה. גְּבָהוּ: פְּתִיָּה. רָחֲבוּ:

שְׁהִיֵּעַ דָּמָם לְדָמוּ שְׁלִיזְכָרְיָה, לְקַיִם מָה שֶׁנֶּאֱמַר פְּרָצוּ, וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ (הושע ד, ב'). וַעֲדִין הַדָּם תּוֹסֵס. אִיתִי בַּחוּרִים וּבַתּוֹלוֹת וּקְטִל עַלְוִיָּה [א], וְלֹא נָח. אִיתִי תִינוּקוֹת שְׁלִיבֵית רַבִּין וּקְטִל עַלְוִיָּה [א], וְלֹא נָח. אִיתִי שְׁמוֹנִים אֶלֶף פְּרָחִי כְּהֶנָּה וּקְטִל יִתְהוֹן עַד שְׁהִיֵּעַ דָּמָם לְדָמוּ שְׁלִיזְכָרְיָה, וַעֲדִין הָיָה הַדָּם תּוֹסֵס. אָמַר, זְכָרְיָה, זְכָרְיָה, כָּל טוֹבִים שְׁבָהֶם אֲבַדְתִּי, נִיחָא לָךְ דְּלִיכְלַפְהוּ לְכַלְהוּ (בתמיהה. המו"ל). כְּדֹאֲמַר לִיָּה הַכִּי, מִיָּד נָח. בְּהֵיִא שְׁעֵתָא הִרְהֵר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּנַפְשִׁיהּ, וְאָמַר, וַיִּמָּה אִם עַל נַפֵּשׁ אַחַת, כָּף, הָהוּא גְּבָרָא דְקָטַל כָּל הַנְּהוּ נַפְשָׁתָא, עַל אַחַת כְּפָה וְכְפָה. עֵרַק וְשִׁדְר פְּרַדְשָׁנָא לְבֵיתִיהּ וְאֶגְיֵר.

וַיִּנְאֵץ הַשָּׁקֵד (קסל"ט י"ג, ה') - זֶה נְבוֹאָתוֹ שְׁלִירְמִיָּה, הָדָא הוּא דְכַתִּיב, וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה [ירמיהו], וְאָמַר מִקָּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה (ירמיהו א, ח' י"א). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מָה סִימְנוֹ שְׁלִי-שָׁקֵד זֶה, מְשַׁעָּה שְׁהוּא מְצִיץ

עַד שְׁעָה שְׁהוּא גּוֹמֵר עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם, כָּף מְשַׁבְעָה עֲשָׂר בְּתַמּוּז עַד תְּשַׁע בְּאָב עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם. וַיִּסְתַּבֵּל הַחֲגָב (קסל"ט ס) - זֶה צִלְמוֹ שְׁלִי-נְבוּכַדְנֶצַּר, דְּכַתִּיב נְבוּכַדְנֶצַּר [מִלְכָּא] עֶבֶד צָלַם דֵּי דְהַב, רוּמְיָה אֲמִין שְׁתִּין, פְּתִיָּה אֲמִין שֵׁת (דניאל ג, ח'). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל דְּרוּמְיָה אֲמִין שְׁתִּין וּפְתִיָּה [ב] שֵׁת, מִי יְכִיל קַאִים [ג] (בתמיהה. המו"ל). אִם אִין

[א] עַלְוִיָּה. י"ג עַלְוִיָּה: [ב] וּפְתִיָּה. אוּ וּפְתִיָּה: [ג] קַאִים. י"ג קַאִים (ויש קוראים קַאִי):

דורש ציון

כָּבֵד פְּתִיב. בפסוק הבא 'בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים':

ב יְקָרוֹתָן. כבודם: עירוני. בן עיר אחרת [הַקְּרָתָנִי שֶׁקָּבַל שְׂדֵה מִיְרֻשָׁלַּיִם (משנה דמאי ו,ד), 'קְרָתָנִי, הבא מן הקריה, כלומר איש משאר ארץ ישראל זולת ירושלים (פירוש המשנה לרמב"ם, תרגום ר"י קאפח)]: מִשְׁקָלָהּ זָהָב, מִשְׁקָלוֹ זָהָב. ככתוב 'הַמְּסֻלָּאִים בְּפִזּוֹ, הנערכים (שווי ערך) בפז (ספר השורשים לרד"ק, ערך סלא), וכוונת המדרש להראות את גדולתה של ירושלים בבניינה ואת חשיבות תושביה לעומת תושבי מקומות אחרים: שְׁלַחְנוֹת. צרכי סעודת הנישואין: יְצִיאֹת, הוֹצָאוֹת. במהדורת בובר הגרסה 'יְצִיעוֹ', והכוונה היא שאם היתה האשה עשירה והכניסה נדוניה גבוהה במצעות וכלי בית, השקיע החתן בסעודה. אך אם היתה ענייה, השקיע החתן במצעות ובכלי הבית יותר מאשר בסעודה: נִקְרָא וְנִשְׁנָה. שהזמינהו פעמיים (ראה 'הליכות תימן', הוצאה שלישית מתוקנת, ירושלים ה'תשמ"ז, עמ' 125 ועמ' 164):

ג רְחֵמִי. אוהבי: אֲזַל וכו'. תרגום חופשי: הלך והזמין את בר קמצא

נוֹטְלָן וְקוֹבְרָן. דָּבַר אַחַר, מְדַבֵּר בְּאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ דוֹמִין לְאַרְנֵטִס שְׁלִזְהָב, וְגוֹפֵן דוֹמָה לְאַבְן טוֹבָה וּמְרַגְלִיּוֹת. וְאִם יֹאמַר לָךְ אָדָם, אֵין הַפְּתוּב מְדַבֵּר בְּאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, אָמַר לוֹ, כָּבֵד פְּתִיב בְּנֵי צִיּוֹן:

ב בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים (איכה ד', ז') - מַה הָיְתָה יְקָרוֹתָן. עירוני שְׁנָשָׂא יְרֻשָׁלַמִית, הָיָה נוֹתֵן לָהּ מִשְׁקָלָהּ זָהָב. וְכֵן יְרֻשָׁלַמִי שְׁנָשָׂא עִירוֹנִית, הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁקָלוֹ זָהָב. דָּבַר אַחַר, מַה הָיְתָה יְקָרוֹתָן. בְּשָׂעָה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֵן נוֹשֵׂא אִשָּׁה גְדוֹלָה מְמַנּוֹ, הָיָה עוֹשֶׂה שְׁלַחְנוֹת יוֹתֵר מִן הַיְצִיאֹת. יְרוּדָה מְמַנּוֹ, הָיָה עוֹשֶׂה הוֹצָאוֹת יוֹתֵר מִן הַשְּׁלַחְנוֹת. דָּבַר אַחַר, מַה הָיְתָה יְקָרוֹתָן. לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֵם הוֹלֵךְ לְסַעוּדָה, עַד שֶׁנִּקְרָא וְנִשְׁנָה:

ג מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בְּאָדָם אֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁעָשָׂה סַעוּדָה. אָמַר לְבֵן בֵּיתוֹ, לֵךְ וְהָבֵא לִי קִמְצָא רְחֵמִי. אֲזַל וְאִיתִי לִיָּה בֵּר

שונאו, ונכנס וישב בין האורחים. נכנס בעל הבית ומצאו בין הסועדים, אמר לו, אתה שונאי ואתה יושב בתוך ביתי (בתמיהה), קום וצא מביתי. אמר לו, אל תביישני ואשלם לך דמי סעודתי. אמר לו, אל תסב כאן. אמר לו, אל תביישני ואשאר לך דמי הסעודה כולה. אמר לו, קום לך. והיה שם רבי זכריה בן אֶבְקוֹלָס והיתה בידו יכולת למחות ולא מחה. מיד יצא בר קמצא ואמר לעצמו, מסובין אלו יושבים להם בשלוח, אלך ואלשין עליהם. מה עשה, הלך ואמר למלך כי היהודים אוכלים את הבהמות שהוא שולח לְשֵׁם קֶרְבֵן, ומקריבים אחרות תחתיהן. נזף בו המלך (שכן לא האמין לדבריו). חזר על טענתו והציע לשלוח עמו את שר העיר בלוויית קרבנות, כדי שתיבדק אמיתות טענתו. בדרכם בלילה כשישן שר העיר, הטיל בר קמצא מומים שבסתר בכל הקרבנות. כיוון שראה הכהן כן, הקריב אחרים במקומם. שאלו שליח המלך, מדוע אינך מקריבן. אמר לו הכהן, למחר אקריבם. הגיע היום השלישי ולא הקריבם, שלח שר העיר ואישר בפני המלך את טענתו של בר קמצא, ומיד עלה המלך על המקדש והחריבו. וזהו שהבריות אומרות וכו' (השווה לבבלי גיטין נה ע"ב וראה גם בתולדות מלחמת היהודים עם הרומאים ספר ב פרק יז):

❦ דורש ציון ❦

אַרְסִיטָא. הסועדים: מְסָבָה. מיסב
בסעודה: סָפֵק. יכולת: איכול
קְרַצְיָהוֹן. 'לא תלך רכיל בְּעַמִּיךָ'
(ויקרא יט, טז), מתרגמינן 'לא
תיכול קרצין בְּעַמִּיךָ': אַפְרָכּוּ.
אַפְרָכּוּס, שר העיר (מוסף הערוך):
בין קמצא ובין בן קמצא. על
טעות וחילוף שהחליף ביניהם בן
ביתו של בעל הסעודה. או על
דבר הריב שהיה ביניהם, שאינו
אלא ביטוי אחד מני רבים
לאווירת שנאת החינם ששררה
בירושלים באותה עת: עֲנֻתָנֹתוּ.
ביישנותו ועדינות נפשו, שלא
מיחה ביד בעל הסעודה שהוציא
את בר קמצא מביתו:

קמצא שנאיה. עאל וישב בין האורחים.
עאל אשכחיה ביני ארסטיא, אמר ליה,
את שנאי, ואת יתיב בגו ביתאי (בתמיהה.
המו"ל), קום פוק לך מגו ביתאי. אמר ליה,
אל תבישני, ואנא יהיב לך דמי
דסעודתא. אמר ליה, לית את מסבה.
אמר ליה, אל תבישני, ואנא יתיב ולית
אנא אכיל ושתי. אמר ליה, לית את
מסבה. אמר ליה, אנא יהיב דמי פל הדין
סעודתא. אמר ליה, קום לך [א]. והיה שם
רבי זכריה בן אבקולס, והיתה ספק בידו
למחות ולא מחה. מיד נפיק ליה. אמר

בנפשיה, אלין מסבין יתבין בשלותהון, אנא איכול קרציהון. מה
עבד, הלך אצל השלטון. אמר ליה, אלין קרבניא דאת משלח
ליהודאי למקרבנהו, אנון אכלין להון, ומקרבין [ב] אחרנין בחלופיהו.
נזף ביה. אזל לגביה תוב, אמר ליה, פל אלין קרבניא דאת משלח
ליהודאי למקרבנהו, אנון אכלין להון, ומקרבין [ב] אחרנין בחלופיהו.
ואם לא תאמין לי, שלח עמי חד אפרכו וקרבניא, ואת ידע מיד
שיאני שקרון. עד דאתי באורחא, דמדן אפרכו. קם הוא בליליא,
ועשאן פלן בעלי מומין בסתר. פיון שראה אותן הפהו, הקריב
אחרנין תחתיהון. אמר ההוא שליחא דמלכא, למה לית את מקריב
אלין קרבניא. אמר ליה, למחר. אתא יום תליתאה, ולא קרבהון.
שלח ואמר למלכא, ההוא מלתא דיהודאה קא אמר, קשטא קא
אמר. מיד, סליק למקדשא והחריבו. הדא דבריתא אמרין, בין
קמצא ובין בן קמצא, חרוב מקדשא. אמר רבי יוסי, ענותנותו של
רבי זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל. דבר אחר, מה היתה

[א] לך. או לך: [ב] ומקרבין. י"ג ומקרבין:

❦ דורש ציון ❦

אֲסַפְרָה. שכן כתוב בו 'יהי מארת' (שם פסוק יד) בכתיב חסר, לשון מארה וקללה. עד להמצאת החיסון היתה האסכרה (דיפטריה, חנק איטי הנגרם מקרום שבונה חיידק בקנה הנשימה) מחלת ילדים אלימה, מסוכנת ונפוצה: המְעַפְרוֹת, המְנִיקוֹת. שכן כתוב בו 'נִפְשׁ חַיָּה' (שם פסוק כ): וְלֹא עַל תְּרִין. עד כאן הקושיה: עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגִלּוֹת. דבר אחד הם, שכן עֲצִירַת גְּשָׁמִים גורמת לגלות, ככתוב 'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְכוּ' וְאָבְדֶתֶם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה' (דברים יא, יז). ובירושלמי (תענית ד, ד) הגרסה היא 'עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגִלּוֹת' (מין ארבה), ששניהם מביאים לרעב. אף כאן התפילה על המעוברות ועל המניקות נחשבת כדבר אחד: בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. יום ראשון: מְפָנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת. בגמרא (תענית כז ע"ב) נימוק זה מתייחס רק לערב שבת, והכוונה כדי שלא ייכנסו מעונים לשבת וכדי שלא תמנעם התענית מההכנות לשבת. אבל לגבי אחד בשבת הובאו מספר טעמים, והרמב"ם (הלכות כלי המקדש ו, ג) כתב 'כדי שלא יצאו מעונג שבת לצום': מְשַׁל לְרוּפָא. שאין לו סמכות גבוהה ממנו לפנות אליה בבקשת רפואה, ואין לו אלא לבכות על מכתו: 'יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עֵינָיו שְׁלֵי־הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. ככתוב 'פִּי חֶלֶק יְיָ עָמוֹ וְכוּ' יִצְרָנָהּוּ פְּאִישׁוֹן עֵינָיו' (דברים לב, ט-י): פִּי לִי עֵין אָדָם. פְּשׁוּטוֹ של מקרא, לעתיד לבוא תפנה עין כל אדם אל ה': הַשֵּׁם שְׁמוֹ. שם שמים יחול על שמו וייקרא 'משיח ה'' (מהרש"א בבא בתרא עה ע"ב):

בְּרַבֵּיעֵי הָיוּ מִתְעַנִּין עַל הַתִּינוּקוֹת שְׁלֹא יַעֲלֶה אֲסַפְרָה בְּפִיהֶם וְיָמוּתוּ, בְּחַמִּישֵׁי הָיוּ מִתְעַנִּין עַל הַמְעַפְרוֹת שְׁלֹא יִפִּילוּ וְעַל הַמְנִיקוֹת שְׁלֹא יָמוּתוּ בְּנֵיהֶם. וְהֵלֵא אֵין מִתְעַנִּין עַל שְׁנֵי דְבָרִים כְּאַחַד, כְּדַפְתִּיב וְנִצְוִמָה וְנִבְקָשָׁה מֵאַלְהֵינוּ עַל זֹאת (עורא ט', כ"ג), וְכַתּוּב אֶחָד אוֹמֵר בְּדַנְיָאֵל, וְרַחֲמִין לְמַבְעֵא מִן קָדָם אֱלֹהֵי שְׁמַיָּא עַל רְזָא דְנָה (דניאל ב', י"ח), וְלֹא עַל תְּרִין. אֱלֹא פְּהֵיִיא דְאָמַר רַבִּי חַיָּא בַּר אֲבָא, עַל עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגִלּוֹת, מִתְעַנִּין עֲלֵיהֶן בְּבֵת אַחַת. אֲבָל אֵין מִתְעַנִּין לֹא בְּעָרְב שַׁבָּת וְלֹא בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, מְפָנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת.

עֵינֵי עֵינֵי יְרֵדָה מַיִם (איכה א', ט"ז) - אָמַר רַבִּי לִוִי, מְשַׁל לְרוּפָא שְׁחַשַׁשׁ עֵינָיו אַחַת, אָמַר, עֵינֵי תַבְכָּה עַל עֵינֵי. כִּף יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עֵינָיו שְׁלֵי־הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הָדָא הוּא דִּכְתִּיב, פִּי לִי עֵין אָדָם וְכֹל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל (זכריה ט', א'). כְּבִיכּוֹל אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, עֵינֵי תַבְכָּה עַל עֵינֵי.

פִּי רַחֵק מִמְּנֵי מְנַחֵם מְשִׁיב נִפְשֵׁי (איכה טז) - מַה שְׁמוֹ שְׁלֵי־מְלִךְ [א] הַמְּשִׁיחַ. רַבִּי אֲבָא בַּר פְּהֵיִיא אָמַר, הַשֵּׁם שְׁמוֹ, שְׁנֵי־אָמַר וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ, יְיָ צְדִקְנוּ (ירמיה כ"ג, ו').

ככתוב 'פִּי חֶלֶק יְיָ עָמוֹ וְכוּ' יִצְרָנָהּוּ פְּאִישׁוֹן עֵינָיו' (דברים לב, ט-י): פִּי לִי עֵין אָדָם. פְּשׁוּטוֹ של מקרא, לעתיד לבוא תפנה עין כל אדם אל ה': הַשֵּׁם שְׁמוֹ. שם שמים יחול על שמו וייקרא

'משיח ה'' (מהרש"א בבא בתרא עה ע"ב):

[א] שְׁלֵי־מְלִךְ הַמְּשִׁיחַ. י"ג שְׁלֵי־מְלִךְ:

⊗ דורש ציון ⊗

דְּשִׁמָּה בְּשֵׁם מַלְפָּה, וְשֵׁם מַלְפָּה
בְּשֵׁם אֱלֹהֵהּ. שיש זהות רעיונית
ונאמנות מלאה בין העם למלך
ובין המלך לה': הוא מְנַחֵם הוא
צָמַח. כל אחד מהם בגימטריה
138: וְהָדָא. דברי רבי חנינא
דלעיל. או שהכוונה לסיפור
דלהלן: עוֹבְדָא הָוָה וכו'. תרגום
חופשי: מעשה באדם שחרש שדהו
וגעתה פרתו, עבר שם ערבי ושאלו
למוצאו, וענהו שיהודי הוא. אמר לו
הערבי שיתיר את פרתו מהמחרשה היות
והבין מקול געייתה שבית המקדש חרב.
בעודו מתירה געתה שנית, אמר לו
הערבי שיחזור וירתום אותה למחרשה,
שכבר נולד מושיעם של ישראל.
לשאלות היהודי ענהו הערבי ששמו של
המושיע מנחם בן חזקיה ומקומו הוא
'בירת ערבא' ליד 'בית לחם יהודה'.
מכר היהודי את פרתו ואת מחרשתו,
קנה לְבָדִים המשמשים לעטיפת תינוקות
והיה סובב בערים ובכפרים למכרם.
כשהגיע לאותו מקום, נקבצו הכל
לקנות אצלו לְבָדִים, חוץ מאמו של
אותו תינוק. לשאלתו מדוע אינה קונה
לְבָדִים לבנה, ענתה שהיא חשה כלפי
תינוקה רגשי צער, קושי וכאב, שבגללו
חרב המקדש. ענה לה, בוטחים אנו בה'
שכשם שעל ידו (בזמן הולדתו) נחרב,
כך על ידו ייבנה. הציע לה שתיקח
לְבָדִים בהקפה, ובעתיד תשלם לו, וכך
היה. לאחר זמן חזר לאותו מקום
ושאלה אודות בנה. השיבתו, והלוא
אמרתי לך שבגללו בא צער, כאב וקושי
לעולם, ומאותו זמן (שהיית אצלנו

דְּאָמַר רַבִּי לְוִי, טָבָא לְמַדְיִנְתָּא דְּשִׁמָּה
בְּשֵׁם מַלְפָּה, וְשֵׁם מַלְפָּה בְּשֵׁם אֱלֹהֵהּ.
טָבָא לְמַדְיִנְתָּא דְּשִׁמָּה בְּשֵׁם מַלְפָּה, דְּכַתִּיב
וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם, יִי שְׁמָה (יחזקאל מ"ט, ל"ה).
וְשֵׁם מַלְפָּה בְּשֵׁם אֱלֹהֵהּ, שְׁנֵאמַר וְזֶה שְׁמוֹ
אֲשֶׁר יִקְרְאוּ, יִי צְדָקְנוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לְוִי
אָמַר, צָמַח שְׁמוֹ, שְׁנֵאמַר הִנֵּה אִישׁ צָמַח
שְׁמוֹ וּמִתְחַתֵּיו יִצְמַח (זכריה ו', י"ג). רַבִּי יוֹדָן
בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוֹ אָמַר, מְנַחֵם שְׁמוֹ, שְׁנֵאמַר
כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא,
וְלֹא פְּלִיגִי, חֲשַׁבְנָא דְּדִין פְּחֲשַׁבְנָא דְּדִין,
הוּא מְנַחֵם הוּא צָמַח. וְהָדָא מְסִיעַ לְהָדָא
דְּרַבִּי יוֹדָן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוֹ. עוֹבְדָא הָוָה
בְּחַד בַּר נֶשׁ דְּהָוָה קָא רַדִּי, גַּעַת חֲדָא
תּוֹרְתִיהָ. עֵבֶר עֲלוּי חַד עֲרַבִי, אָמַר לִיָּהּ,
מָה אַתָּה. אָמַר לִיָּהּ, יְהוּדָאִי אָנָּא. אָמַר
לִיָּהּ, שְׂרִי תּוֹרְךָ וּשְׂרִי פְּדָנְךָ. אָמַר לִיָּהּ,
לָמָּה. אָמַר לִיָּהּ, דְּבֵית מִקְדָּשׁוֹן דִּיהוּדָאִי
חָרַב. אָמַר לִיָּהּ, מָנָא יָדַעַת. אָמַר לִיָּהּ,
יָדַעַת מִן גַּעַתָּא [א] דְּתוֹרְךָ. עַד דְּהָוָה
עֵסִיק עֲמִיהָ, גַּעַת זְמָנָא אַחֲרִיתִי. אָמַר
לִיָּהּ, אָסֵר תּוֹרְךָ, אָסֵר פְּדָנְךָ, דְּאֵתִילִיד
פְּרִיקָהוֹן דִּיהוּדָאִי. אָמַר לִיָּהּ, וּמָה שְׁמִיהָ.
אָמַר לִיָּהּ, מְנַחֵם שְׁמִיהָ. וְאַבּוּי, מָה שְׁמִיהָ.

בפעם הקודמת) באו רוחות סוערות וסופות, לקחוהו והלכו להן. אמר לה, והרי כך אמרתי לך, שעל ידו נחרב
המקדש ועל ידו ייבנה: פְּדָנְךָ. כלי המחרשה לצמד בקר (ערוך השלם ערך פדן):

❦ דורש ציון ❦

(י"ד סא, כא) האם המתנות נוהגות שלא בפני הבית ובחוצה לארץ, ולמאן דאמר שנוהגות צריך לומר שמחמת העניות לא נשחטו בהמות והכוהנים נפגעו מכך בעקיפין: תלמידי חכמים שָׁהוּ נָאִים פְּבַתְלוּת. שעדינות נפשם ניכרה בתווי פניהם: וְנַעֲשׂוּ פְדוּנָג. כביכול ניתכו ונמסו מפחד (ראה תהלים כב, טו; צו, ה), ואולי נדמו לגון הצהבה של הדונג: הַבְּלִיּוּטִין שָׁהוּ נָאִים פְּבַתְלוּת. חכמי עצה (ערוך ערך בליוט), ובגמרא (גיטין לו ע"א) 'בּוֹלִי, אלו עשירים'. פְּיִים נִבַע מטיב מאכלם ורמת חייהם הגבוהה שאפשרה להם לעדן ולטפח את גופם: וְנַעֲשׂוּ פְדוּנָגוֹת. כבתולות אחוזות צער ויגון: שְׁהָגוּ. הביאו יגון וכאב: וְהָיָא מֵר לָהּ. מכה הידועה רק לה: לֹא מֵה טַעַם. היכן הדבר רמוז: לֹא הָיְתָה מְדִינָה חֲשׂוּבָה פְּלוּם. לא היתה שום מדינה (עיר) חשובה בארץ ישראל: קִסְרִין. קיסריה לחוף הים התיכון, מקום מושב הנציב הרומאי: מְטַרְפוּלִין. עיר ואם (ערוך ערך מטרפלין): קִסְרִין מְטַרְפוּלִין וְתַנּוּפְלִין. כתב

דְּאֵתְאֵמֵר וְנָתַן לְפָהֵן הַזְרַע וְהַלְחָיִים וְהַקֶּבֶה (דברים י"ח, ג'). בְּתוֹלְתֵיהָ נוּגוֹת (איכה ט) - אָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּרַבִּי סִימּוֹן, אֵלּוּ תַלְמִידֵי חַכְמִים שָׁהוּ נָאִים פְּבַתְלוּת וְנַעֲשׂוּ פְדוּנָג. רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵלּוּ הַבְּלִיּוּטִין [א] שָׁהוּ נָאִים פְּבַתְלוּת וְנַעֲשׂוּ פְדוּנָגוֹת. דָּבָר אַחֵר, בְּתוֹלְתֵיהָ נוּגוֹת, שָׁהָיָה זֶה בָּא וּבּוֹעֵל, וְהָיָה זֶה בָּא וּבּוֹעֵל, עַד שְׁהָגוּ אֶת מִקְתָּהּ. וְהָיָא מֵר לָהּ (ט) - מֵר לָהּ לְעֶרְוָתָהּ:

לא הָיָה צָרִיָּה לְרֹאשׁ (איכה א', ה') - אָמַר רַבִּי הִילֵל בְּרַבִּי בְּרַכְיָה, כָּל מִי שֶׁבָּא לְהַצִּיר לְיִשְׂרָאֵל, נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. מֵה טַעַם, הָיָה צָרִיָּה לְרֹאשׁ. אֵתָה מוֹצֵא עַד שְׁלֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם, לֹא הָיְתָה מְדִינָה חֲשׂוּבָה פְּלוּם. מִשְׁחֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם, נַעֲשִׂית קִסְרִין מְטַרְפוּלִין [ב] וְתַנּוּפְלִין. דָּבָר אַחֵר, הָיָה צָרִיָּה [לְרֹאשׁ], זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. אִיבֵיהָ שְׁלוֹ (ט) - זֶה נְבוּזַרְאֲדָן. דָּבָר אַחֵר, הָיָה צָרִיָּה לְרֹאשׁ, זֶה אֶסְפַּסְיָאנוֹס. אִיבֵיהָ שְׁלוֹ, זֶה

ר"ש בובר 'ומלת תְּנוּפְלִין בנדפס, גלאו כל דורשי לשון לבארה ולא באו על המקור'. ובמהדורתו הגרסה היא 'נַעֲשֶׂתָה קִסְרִין מְטַרְפוּלִין, אַנְטַפְרַס מְדִינָה, גִּיפּוּלִיס קְלִנְיָא, ע"כ. 'אַנְטַפְרַס' או 'אַנְטַפְרַס', היא עיר רומית ליד מקורות הירקון, נבנתה על ידי הורדוס על שם אַנְטַפְטַר אביו, יִשְׁבָּה על צומת דרכים חשובה לירושלים, יפו וקיסריה (נזכרת להלן פרק ב שלהי פסקה ד). 'גִּיפּוּלִיס' היא 'ניא-פוליס' (עיר חדשה), נבנתה על ידי אַסְפַּסְיָאנוֹס סמוך לשכם לאחר חרבן ירושלים, ולימים שובשה בערבית ל'נַאבְלוֹס' (ראה תפסיר רס"ג, בראשית יב, ו). 'קְלִנְיָא' היא עיר פטורה ממס (ראה ברש"י ד"ה קלניא, עבודה זרה י ע"א): שְׁלוֹ. לשון שלוה: נְבוּכַדְנֶצַּר, נְבוּזַרְאֲדָן. מחריבי הבית הראשון, מלך בבל ושר הטבחים שלו: אֶסְפַּסְיָאנוֹס, טִיטוֹס. מחריבי הבית השני, אב ובנו, קיסר רומי ושר צבאו:

[א] הַבְּלִיּוּטִין. או הַבְּלִיּוּטִין: [ב] מְטַרְפוּלִין. י"ג מְטַרְפוּלִין:

❦ דורש ציון ❦

דוכוסין. שרי צבא (מוסף הערוך ערך דכוס): פִּלְסְטִינִי. צאצאי הפלשתים: תָּרִין אַמּוֹרָאִין. שני אמוראים נחלקו לגבי שמו: קלוס. במהדורת בובר 'אילם': פִּנְגֵר. במהדורת בובר 'אבגֵר' וכן הוא בפירוש רס"ג למשלי (כו,ט): בְּלִיּוּטִין. חכמי עצה (ערוך ערך בליוט). ובגמרא (גיטין לו ע"א) 'בולי, אלו עשירים': וְכֵן גְּרִיּוֹן, וְכֵן נְקֻדִימוֹן. בתלמוד הבבלי (גיטין נו ע"א) הוא אחד 'נְקֻדִימוֹן בֵּן גְּרִיּוֹן' (וכן הוא במהדורת בובר כאן, ובקהלת רבה ז,כה), ועוד שינויים רבים יש בין שני מקורות אלו: בֵּן בְּטִיחַ. בתלמוד הבבלי (גיטין נו ע"א) מכונה 'אַבָּא סְקָא', ראש הבריונים הסיקריקים: וְיִ. קריאת צער (ערוך ערך ויה): חֲבִיבָךְ. דוֹדָךְ, 'דד אֶהְרֵן' (ויקרא יד), מתורגם במכונה יונתן 'חֲבִיבָא דְאֶהְרֵן': וְהֵ. קריאת שמחה (ערוך שם): גְּשֻׁמְהוֹן. גופם. רוצה לומר, כל זמן שהיו אוצרות המזון קיימים, לא היו העם מוסרים את עצמם למלחמה, ועתה כששרפת את אוצרות המזון, ימסרו עצמם: בֵּין וְיִ לְוָה וכו'. בגלל דקדוק המשמעות שבין 'וְיִ' ל'וָה', ניצל רבן יוחנן ממיתה בידי הבריונים: וְקָרָא עֲלֵיו. רבן יוחנן קרא על עצמו: כָּל סָמָא דְמִלְתָּא. כל רפואת הדבר, רוצה לומר, הפיתרון

טיטוס. שֶׁלֶשׁ שָׁנִים וּמַחְצָה הַקִּיף אֲסַפְסִיאָנוֹס אֶת יְרוּשָׁלַיִם, וְהָיוּ עִמּוֹ אַרְבָּעָה דוּכוּסִין. דוּכוּס דְּעֶרְבָא, דוּכוּס דְּאַפְרִיקָא, דוּכוּס דְּפִלְסְטִינִי. דוּכוּס דְּעֶרְבָא, תָּרִין אַמּוֹרָאִין. חַד אָמַר קְלוֹס שְׁמִיָּה, וְחַד אָמַר פִּנְגֵר שְׁמִיָּה. וְהוּן בִּירְשָׁלַם אַרְבָּעָה בְּלִיּוּטִין [א]. בֵּן צִיצִית, וְכֵן גְּרִיּוֹן, וְכֵן נְקֻדִימוֹן, וְכֵן כְּלָבָא שְׁבוּעַ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְסַפֵּק מְזוֹנוֹת שְׁלִמְדִינָה עֶשְׂרֵי שָׁנִים. וְהָיָה שָׁם בֵּן בְּטִיחַ, בֵּן אַחוּתוֹ שְׁלִרְבִּן יוֹחָנָן בֵּן זְכָאִי, שְׁהָיָה מְמַנֶּה עַל הָאוּצְרוֹת, וְאוֹקִיד כָּל אוּצְרָא. שְׁמַע רַבִּין יוֹחָנָן בֵּן זְכָאִי, אָמַר, וְיִ. אֲזִלוּן אֲמֵרוֹן לְבֵן בְּטִיחַ, אָמַר חֲבִיבָךְ, וְיִ. שְׁלַח וְאִיתִיָּה. אָמַר לִיָּה, לָמָּה אָמַרְתָּ וְיִ. אָמַר לִיָּה, לָא אָמַרְתָּ וְיִ, אֵלָּא וְהֵ אָמַרְתָּ. אָמַר לִיָּה, וְהֵ אָמַרְתָּ, וְלָמָּה אָמַרְתָּ וְהֵ. אָמַר לִיָּה, דְּאוֹקִידתָּ כָּל אוּצְרָא, וְאָמַרְתָּ, דְּכָל זְמַן דְּאוּצְרָא קַיְמִין, לָא יְהִיבִין גְּשֻׁמְהוֹן לְמַעַבְדָּ [ב] קַרְבָּא. בֵּין וְיִ לְוָה [ג], נְמַלֵּט רַבִּין יוֹחָנָן בֵּן זְכָאִי, וְקָרָא עֲלֵיו וְיִתְרוֹן דְּעַת, הַחֲכָמָה תַּחֲתֵיהָ בְּעֻלְיָהּ (קהלת ז, י"ז). לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים יָצָא רַבִּין יוֹחָנָן בֵּן זְכָאִי לְטִיֵל בְּשׁוּק, וְרָאָה אוֹתָם שְׁשׁוּלְקִין תָּבֹן וְשׁוֹתִין מִיָּמִיו, אָמַר, בְּנֵי אָדָם שְׁשׁוּלְקִין תָּבֹן וְשׁוֹתִין מִיָּמִיו, יְכוּלִין לַעֲמֹד בְּחִלּוֹתָיו שְׁלִי אֲסַפְסִיאָנוֹס (בתמיהה. המו"ל). אָמַר, כָּל

[א] בְּלִיּוּטִין. או בְּלִיּוּטִין: [ב] לְמַעַבְדָּ. או לְמַעַבְדָּ: [ג] לְוָה. הלמ"ד בחירק חטון:

⊕ דורש ציון ⊕

היחיד הוא שאצא מן העיר: פְּיִילִי. שער העיר: בית עולם. מקום קבורה. 'פי הלך האדם אל בית עולמו' (קהלת יב,ה), הוא הקבר, הבית שידור שם לעולם (ראב"ע): וּבִיבֹא מְאָרֵי אַפְלָטוֹר. בערוך (ערוך אמפרטור) גרס 'ביבי דומיני אמפרטור' שתרגומו 'תחיה ארון מושל': וְכָדוּ. ועכשיו: וְהִלְבְּנוּן. בית המקדש שמלבין עוונותיהם של ישראל (רש"י גיטין נו ע"ב): בְּאֲדִיר. בידי מלך (הגמרא שם למדה מהכתוב בירמיה ל,כא): קַנְקִילִין. חדרים (ערוך ערך קנקל): מְפֹשׁוּטִיָּה. ידע לאמוד את הזמן על פי הספקיו בשינון תלמודו: מִסְחִי. לרחוץ: גִּפְנָא. מילה ערבית, גיגית עץ המשמשת לרחיצת רגלים (ערוך השלם על פי רב האי גאון): מָסֵן. מנעל: מִית נִירוֹן. נירון היה קיסר רומא שהודח בהתקוממות צבאית ואיבד עצמו לדעת [ובגיטין נו ע"א יש לגרוס 'שדר עלויהו (ל)נִירוֹן קִיסָר' ('כבוד חכמים' לרב יעקב לנדא, עמ' 189)]: וְלֹא עָלִיל. ולא היה נכנס המנעל על רגלו:

סָמָא דְמִלְתָּא, נְפֹק לִי מֵהֶכָּא. שְׁלַח וְאָמַר לְבֹן בְּטִיחַ, אֲפָקוּנִי מֵהֶכָּא. אָמַר לִיָּהּ, עַבְדָּנָן בֵּינָן דְּלֹא יְפֹק בַּר נִשׁ מֵהֶכָּא, אֲלֹא דְמִית. אָמַר, אֲפָקוּנִי בְּדַמּוֹת דְּמִית. טָעַן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרִישִׁיָּה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרַגְלִיָּה, וּבֹן בְּטִיחַ מְהֵלֵךְ קַמּוּי. מִן דְּמִטּוֹן, בְּעוֹן מְדַקְרָנִיָּה. אָמַר לְהוֹן בֶּן בְּטִיחַ, כָּךְ אַתֶּם רוֹצִים שְׂיֵהִיו אוֹמְרִין, מִת רַבָּן וּדְקָרוּהוּ. כִּיּוֹן דְּאָמַר לְהוּ כָּךְ, שְׂבַקְנִיָּה. מִן דְּנַפְקִין מִן פְּיִילִי, טַעֲנִיָּה וְיִהְיִיָּה בְּחַד בֵּית עוֹלָם, וְחֲזְרוּ לְמַדִּינָּה. נִפְק רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְטִיִּל בְּחִילוֹתָיו שְׁלֹא־אֶסְפִּסְיָאנוֹס, אָמַר לוֹן, אָן הוּא מַלְכָּא. אֲזִלוֹן וְאָמְרוּ לְאֶסְפִּסְיָאנוֹס, חַד יְהוּדִי בְּעֵי לְמִשְׁאֵל בְּשִׁלְמָךְ. אָמַר לְהוֹן, יִיתִי. מִן דְּאֶתָּא, אָמַר לִיָּהּ וּבִיבֹא מְאָרֵי אַפְלָטוֹר. אָמַר לִיָּהּ, שְׂאֲלָא דְמִלְכָּךְ שְׂאִילַת בִּי, וְאֲנָא לִית אֲנָא מְלָךְ. וְכָדוּ שְׂמַע מַלְכָּא, וְקִטִּיל לְהֵהוּא גְבָרָא. אָמַר לִיָּהּ, אִם לִית אַתְּ מְלָךְ, סוּף אַתְּ מְלִיךְ. דְּלִית הַדִּין בֵּיתָא חָרִיב, אֲלֹא עַל יְדֵי מְלָךְ, שְׂנַאָמַר וְהִלְבְּנוֹן בְּאֲדִיר יְפֹל (ישעיה י', ל"ד). נִסְבְּנִיָּה וְיִהְיִיָּה לְגִיו מִן שְׂבַעָה קַנְקִילִין^[א], וְהוֹן שְׂאֲלִין לִיָּהּ כַּמָּה שְׁעִין בְּלִילִיָּא, וְאָמַר לְהוֹן. כַּמָּה שְׁעִין בִּימָמָא, וְאָמַר לְהוֹן. מִנָּן הָוָה יָדַע רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מְפֹשׁוּטִיָּה. לְבַתֵּר תְּלַתָּא יוֹמִין, אֲזִל אֶסְפִּסְיָאנוֹס מִסְחִי בְּהָדָא גִּפְנָא. מִן דְּסַחָא וּלְבַשׁ חַד מָסֵן דִּידִיָּהּ, אֶתָּת בְּשׂוֹרָה וּבְשָׂרוּהוּ מִית נִירוֹן, וְאִמְלִיכְנִיָּה בְּנֵי רוּמִי. בְּעָא לְמַלְבַּשׁ חַד מָסֵן אַחֲרָן, וְלֹא עָלִיל^[ב].

[א] קַנְקִילִין. י"ג קַנְקִילִין: [ב] עָלִיל. י"ג עָלִיל:

❦ דורש ציון ❦

לית את אמר לי. האם אינך יכול להסביר לי את פשר התופעה: דָּחַב לָךְ. שחטא כלפיך: שחי. מלשון כיווץ וכיפוף, כמו 'שחי ונעברה' (ישעיה נא, כג): חוּבַר. לוכד נחשים (ראה רש"י לדברים יח, יא): מְגַדֵּל. ארון: כָּל מְגִירָא וכו' למגיריהון. כל שכנים שעושים רע, לשכניהם הם עושים (בתמיהה), כמו 'משכנתה ומגרת ביתה' (שמות ג, כב). כלומר, שכן שלנו אתה (ערב סמוכה לארץ ישראל יותר מרומא), ודווקא לנו אתה עושה רע במקום טוב, בכך שלא די שאינך מלמד עלינו סניגוריה, אלא אף מלמד עלינו קטיגוריה: אִם לַעֲקֹל אִם לַעֲקֹלְקֹלוֹת. כך אמר ריש לקיש לאדם שזמר כרמו בשביעית, והסביר שהזמירה אינה לצורך הגפן, אלא כדי להכין עֲקֹל שהוא סל בו נותנים את הזיתים לעצורם תחת הקורה בבית הבד (סנהדרין כו ע"א). משמעות הביטוי, אם לטוב אם למוטב: דְּתַרְפִּי. שתניח:

וְשׁוֹרְפִין אֶת הַמְּגַדֵּל. אִמַּר לִיה רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי לְפַנְגֵּר, כָּל מְגִירָא דְעַבְדִּין בִּישָׂא, לְמַגִּירִיהוֹן עַבְדִּין (בתמיהה. המו"ל). עַד דְּלִית אֶת מַלְיָא סְנִיגְרָא, אֶת מַלְיָא עֲלֹן קְטִיגְרָא (בתמיהה. המו"ל). אִמַּר לִיה, לְטִיבוֹתְכוֹן אֲנָא בְּעִי. דְּכָל זְמַן דְּהֵדִין בֵּיתָא קַיָּם, מַלְכוּתָא מִתְגַּרִּין בְּכוֹן. אִין אֲתָרוּב הֵדִין בֵּיתָא, לִית מַלְכוּתָא מִתְגַּרִּין בְּכוֹן. אִמַּר לִיה רַבֵּן יוֹחָנָן, הַלֵּב יוֹדַע אִם לַעֲקֹל אִם לַעֲקֹלְקֹלוֹת. אִמַּר לִיה אֶסְפִּיאָנוּס לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי, שְׂאֵל לִי שְׂאֵלָה וְאֲנָא עֲבִיד. אִמַּר לִיה, אֲנָא בְּעִי דְתַרְפִּי הַדָּא מְדִינְתָא, וְתִיזִיל לָךְ. אִמַּר לִיה, כָּלוּם

שְׂלַח וְאִתְיוּהָ [א] לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי, וְאִמַּר לִיה, לִית אֶת אִמַּר לִי, כָּל אֲלִין יוֹמִיא הוּינָא לְבִישׁ תְּרִין מְסֵאנִי, וְהוֹן עֲלִין בִּי, וְכִדְדוּ חַד עֲלִיל [ב] וְחַד לָא עֲלִיל [ב]. אִמַּר לִיה, בְּשׁוֹרְתָא טְבַתָּא אֲתַבְּשֵׁרְתָּ, דְּכַתִּיב שְׂמוּעָה טוֹבָה תִּדְשֵׁן עֲצָם (משלי ט"ו, ל). אִמַּר לִיה, מַה נְעַבִּיד [ג] דְּאֵעִיל. אִמַּר לִיה, מִי אִית לָךְ בַּר נֶשׁ דְּסִנִּית לִיה אוּ דְחַב לָךְ, יַעֲבֹרְנִיה קַמָּךְ וּבְשַׂרְךָ שְׁחִי, דְּכַתִּיב וְרוּחַ נִכְאָה תִיבֶשׂ גֶרֶם (ס"ו, כ"ז).

הַתְּחִילוּ מוֹשְׁלִין לְפָנָיו מְשָׁלוֹת. חֲבִית שְׁקִנָּן נָחַשׁ בְּתוֹכָהּ, פִּיצַד עוֹשִׁין לוֹ. אִמַּר לָהֶם, מְבִיאִין חוּבַר, וְחוּבְרִין אֶת הַנְּחָשׁ, וּמְנִיחִין אֶת הַחֲבִית. אִמַּר פַּנְגֵּר, הוֹרְגִין אֶת הַנְּחָשׁ, וְשׁוֹבְרִין אֶת הַחֲבִית. מְגַדֵּל שְׁקִנָּן בּוֹ נָחַשׁ, פִּיצַד עוֹשִׁין. אִמַּר לָהֶם, מְבִיאִין חוּבַר, וְחוּבְרִין אֶת הַנְּחָשׁ, וּמְנִיחִין אֶת הַמְּגַדֵּל. אִמַּר פַּנְגֵּר, הוֹרְגִין אֶת הַנְּחָשׁ,

[א] וְאִתְיוּהָ. אוּ וְאִתְיוּהָ: [ב] עֲלִיל. י"ג עֲלִיל: [ג] נְעַבִּיד. אוּ נְעַבִּיד:

⊗ דורש ציון ⊗

לפייילי. לשער העיר: אכלוסיא. המון אנשי הצבא: צתרא. חסר כל ביוונית (מוסף הערוך ערך צייתור): חד דכנתיה. אחד נוסף כמוהו: גמזוז. פרי עץ השקמה (פירוש המשנה לרמב"ם, דמאי א,א; ערוך ערך גמז), שהוא פרי גרוע: ופשיט. פורש את תלמודו, משגן וחזור: חשיף. ככתוב 'חשיף משחור תארים' (איכה ד,ח; וראה להלן עמ' רכא): צבחר. מעט: חשבנא דאצבע. חישוב מדויק של מרחקים (ערוך השלם ערך כרסט): קרצטיונא. כלי משקל למדידת כמויות גדולות במהירות (שם): טכסיא. חומות (ערוך ערך טכסא): דוכוסיא. שרי הצבא (מוסף הערוך ערך דכוס): פייילי. שער החומה המערבית אותה היה עליו להחריב:

אמליכוני בני רומי דנרפי להדא מדינתא (בתמיהה. המו"ל). שאל לי שאלתא, ואנא עביד. אמר ליה, בעי אנא דתרפי לפייילי מערבאה דהיא אזלא ללוד. דכל בר נש דנפיק עד ארבעה שעין, יהא לשיזבא. מן דכבשה, אמר ליה, אי אית לך דרחים לך או בר נש דאת קריב ליה, שלח ואיתיה עד דלא ייעלון אכלוסיא. שלח לרבי אליעזר ולרבי יהושע לאפוקי לרבי צדוק. אזלין ואשכחניה בבבא דמדינה. מן דאתא, קם מן קמוי רבן יוחנן. אמר ליה אספסיאנוס, מן קדם הדין סבא צתרא את קאים^[א]. אמר ליה, חשיף, אי הנה חד דכנתיה, והנה עמך אכלוסין בכפילא, לא הוית יכיל פביש. אמר ליה, מה חיליה. אמר ליה, דאכיל חד גמזוז, ופשיט עלוהי מאה פרקין. אמר ליה, למה חשיף כן. אמר ליה, מן חיליהון דצומיא ותעניתא. שלח ואיתי אסותא, והו^[ב] מוכלין ליה צבחר צבחר, ומשקין ליה צבחר צבחר, עד דהדר גופיה עלוי. אמר ליה אלעזר בריה, אבא, הב להו אגריהו בעלמא הדין, דלא תהוי להו זכותא עמך בעלמא דאתי. ויהב^[ג] להו הדין חשבנא דאצבע, והדין קרצטיונא.

מן דכבשה, פליג ארבע טכסיא לארבעה דוכוסיא, וסליק פייילי מערבאה לפנגר. וגזרו^[ד] מן שמיא דלא יחרב לעולם. למה, ששכינה בפערב. אנון אחרובו דידהון, הוא לא אחרוב דידיה. שלח ואיתיה. אמר ליה, למה לא אחריבת דיך. אמר ליה, חשיף, לשבתא דמלכותא עבדית. דאלו חרבתה, לא הות ידעת ברין מה חרבת.

[א] קאים. י"ג קאים (ויש קוראים קאי): [ב] נהו. י"ג נהו: [ג] ויהב. או ויהיב: [ד] וגזרו. או וגזרו:

❦ דורש ציון ❦

קְלוּנִין. ציווי, פקודה (על פי מוסף ערוך ערך קלוון): וַיִּטְרֹף גְרַמְיָהּ. וישליך עצמו:

לב הוֹגָה. הביא עליה יגון: מָגוֹן. חִינָם: מְשֻׁמְרוֹת. כוהנים ולוויים:

לג מָנָה. כרמוז בכתיב 'מָן' בת, ונדרש כמו 'מָן': עוֹז וְהִדְרָר לְבוּשָׁה. משפט התורה עוז הוא לישראל (ראה תהלים צט,ד), ודייני הסנהדרין מהודרים במראם (רמב"ם סנהדרין ב,ו): זָקֵן. זה שקנה חכמה (קידושין לב ע"ב): וּמַהֲלָלִים לְהַדְרַת קִדְשׁ. הלויים, במלחמת יהושפט מלך יהודה בעמון ומואב: כָּל הַדְּרָה, אֵלוֹ הַתִּינוּקוֹת. שנזכר שבחם לעיל פסקה לב, ולכן לא הובאה לכך ראייה מהכתוב:

וְכִדּוֹ יַחֲזִין בְּרִיתָא, אֲמַרִין, חֲזוֹ חֵילִיהּ דְּאַסְפְּסִיאָנוּס מַה אַחֲרִיב. אֲמַר לִיהּ, דִּיָּהּ, דְּטַבּוֹת אֲמַרְתָּ, אֵלָא מִן בְּגִין דְּעֵבְרַת עַל קְלוּנִין [א] דִּיָּדִי, יִסַּק הֵהוּא גְבָרָא לְרִישִׁיהּ דְּאַגְרָה, וַיִּטְרֹף גְרַמְיָהּ. אִי חֵי, חֵי. וְאִי מוֹת, יָמוֹת. סָלִיק וּטְרַף גְרַמְיָהּ, וּמִיתָ, וּפְגָעָה בּוֹ קַלְלָה שְׁלִרְבַּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי:

לב כִּי יִי הוֹגָה עַל רַב פְּשָׁעִיָּהּ (איכה א, ה) - יָכוֹל עַל מָגוֹן, תִּלְמַד לֹאמַר עַל רַב

פְּשָׁעִיָּהּ. עוֹלָלָיָהּ הִלְכוּ שְׁבִי לְפָנַי צָר (סג)

- אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה, בָּאוּ רְאוּ פָמָה חֲבִיבִין

תִּינוּקוֹת לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. גְּלַתָּה

סְנֵהֲדָרִין, וְלֹא גְלַתָּה שְׁכִינָה עִמָּהֶם. גְּלוּ

מְשֻׁמְרוֹת, וְלֹא גְלַתָּה שְׁכִינָה עִמָּהֶם. וְכִיּוֹן

שְׁגָלוּ תִינוּקוֹת, גְּלַתָּה שְׁכִינָה עִמָּהֶם. הֲדָא הוּא דְכַתְיב, עוֹלָלָיָהּ הִלְכוּ

שְׁבִי לְפָנַי צָר. מִיָּד,

לג וַיֵּצֵא מִבֵּית צִיּוֹן (איכה א, ו) - מִן בֵּית פְּתִיב. אֲמַר רַבִּי אֲחָא, יֵשׁ

לָנוּ מָנָה אַחַת יָפָה, זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁפָתוֹב בּוֹ יִי מְנַת

חֵלְקֵי וְכוּסֵי (תהלים ט"ו, ה). כָּל הַדְּרָה (סג) - זֶה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,

שְׁנֵאמַר הוּד וְהִדְרָר לְבָשֶׁת (סג ק"ד, א). דְּבַר אַחַר, כָּל הַדְּרָה, זֶה סְנֵהֲדָרִין,

דְּכַתְיב עוֹז וְהִדְרָר לְבוּשָׁה (משלי ל"א, כ"ה). דְּבַר אַחַר, כָּל הַדְּרָה, אֵלוֹ

תִּלְמִידֵי חֲכָמִים, דְּכַתְיב מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּתְקוּם וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן (ויקרא י"ט,

ל"ג). דְּבַר אַחַר, כָּל הַדְּרָה, אֵלוֹ הַמְשֻׁמְרוֹת, דְּכַתְיב וּמַהֲלָלִים לְהַדְרַת

קִדְשׁ (דבני הימים ב' כ', כ"א). דְּבַר אַחַר, כָּל הַדְּרָה, אֵלוֹ הַתִּינוּקוֹת. אֲמַר

רַבִּי יְהוּדָה, בּוֹא וּרְאֵה פָמָה חֲבִיבִין תִּינוּקוֹת לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

גְּלַתָּה סְנֵהֲדָרִין, וְלֹא גְלַתָּה שְׁכִינָה עִמָּהֶם. גְּלוּ מְשֻׁמְרוֹת, וְלֹא גְלַתָּה

[א] קְלוּנִין. י"ג קְלוּנִין: